

ՀԱՆՊԻՔԱ ՏԱՍՆՈՐԷԱՅ

Գ. ՏԱՐԻ Զ. ՀԻՋՆՆ

1864

Թ. Ի. 81. ՄԱՅԻՍ 1

“ ՄԱՍՈՒԼԸ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ ԱՇԽԱՐՀԻՆ ԼՈՅՍԻ Է, ԵՒ ՈՒՐ ՈՐ ԼՈՅՍ ԿԱՅ, ՀՈՆ ԿԱՅ ՆԱԵՒ
ՆԱԽԱՆՆԱՐՈՒԹԵԱՆ ՄԱՅԸ: Վ. ՀԻԻԿՕ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ.

Այդ.

Աղային պաշտօն.

Ընկերային սանգու. — Թէ ահա-սինը ինչպէս իրեն-
է ի-ր կենը.

Լէ Միւլեր-պուլ.

Այլ և այլ.

ԱՅԴ

ԾԱՂԻԿԸ ներկայ թիւով իւր
վեցերորդ շրջանը բոլորելու կսկսի՝
իւր ուսումնասէր ընթերցողաց վը-
տահելով: Ուստի որոնք որ պիտի
բարեհաճին շարունակել իրենց բա-
ժանորդութիւնը, կը խնդրենք որ ա-
ռանց զշարելու հաճին կանխիկ վը-
ճարել բաժանորդագիրն: Իսկ ա-
նոնք որ դիտաւորութիւն չունին
պատուել մեր թերթը այս շրջանին
մէջ, առջի թիւը ընդունած օրերնին
կը պարտաւորին ետ ղրկելու զայն:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՊԵՇՏՈՆ

Սահմանադրութեան դործադրութիւնը սկսե-
լէն ՚ի վեր զրեթէ շաբաթ չանցնիր, ուր այս կամ
այն անդամը՝ այս կամ այն ժողովէն չհրաժարի և
տեղը նոր մը չընտրուի:

Երբ իւրովի կը հարցունեմ թէ ինչ կրնայ
ըլլալ այս անընդհատ հրաժարումներու և նորանոր
ընտրութիւններու պատճառը, կստիպուիմ ինքնին
պատասխանելու թէ ոչ այլ ինչ է այն, բայց
եթէ կուտակցութեան ոգին, որ ՚ի բնէ անտի կը
խլրտի ազգային դործերու ընթացքը շփոթելու և
արդիւնելու համար:

Իսկ է թէ մեր տեսակ մը պաշտօնակալներու
դործօնութեան շառժառիթը մասնաւոր է և ոչ
թէ ընդհանուր:

Վերցո՛ւր նորածիլ փառասիրութեան ծայրա-
հեղ ոգին, վերցո՛ւր նաև այն հարկը, զոր ոմանք
կղզան ազգային պաշտօնի վարադուրին ետև իրենց
կրից յազուրդ տալու, և անատին պիտի տեսնես
որ իւրաքանչիւր ոք պաշտօն մը վարելու հրաւիր-
ուած օրը կամ պիտի յանձնառու ըլլայ հաւատար-
մութեամբ և սրտի արիութեամբ ազգին ծառայե-
լու, — և այս կրնայ իրական ծառայութիւն մը
համարուիլ, — և կամ եթէ իր կայութիւնը չնե-
րեր հրապարակային իրերու խառնուիլ, պիտի
յայտնէ թէ իր դործը չէ ազգային պաշտօն ըն-
դունիլ, և այս ալ ոչ նուազ աղէկութիւն մ'է
ազգին համար, ըստ որում ասիկա հրաժարողը
նուաստօրէն համոզելու կամ անոր տեղը նոր մը
գտնելու նպատակաւ փոխանակ ժամանակ վատնե-
լու, ուրիշ յարմար և առաքինի մէկը կը գտնէ:

Խոստովանելու է սակայն թէ իրերու այս անախորժ վիճակին տառապանատուութիւնը ուղղակի անոնց կը վերաբերի, որոնք ընտրութեանց ժամանակ ազդին օգուտը մոռցան և անձնական գիտումներու զոհեցին զայն: Քուէթուղթի վրայ անուններ նշանակելը տղայական զուարճալիք կարծեցին, և փոփոխ գրացումներու գրգռմը առաքինի սրտի մը պահանջումէն աւելի զօրաւոր՝ և խղճի մը ձայնէն աւելի ներգաշնակաւոր դառնելով հանրութեան այսինքն ուրիշին ծառայելու հրաւիրեցին այնպիսի մարդեր, որոնց համար մարդկային ամէն տեսակ գործառնութեց շրջանին տրամադիծն է Եսթ-Բէնը:

Եսթն և Եսթին մէջ վիճ մը էայ: Մէկէն զէպի միւսը երթալու համար կամուրջ մը շինելու է, զոր բարոյական օրէնքը կանուանէ առաքինութիւն:

Իբրպէս Եսթինն՝ և առ երկու թաղէս երկրորդին ծառայելու նպատակը անկարելի է որ իրապէս միայն երկրորդը իւր ընթացքին շարժառիթ ընողի մը կողմէ չնշմարուի:

Նշմարուելով, գիմադրութիւնները կսկսին, ուր ետութիւնը՝ չուզելով խոնարհիլ արդարութեան առջև՝ եթէ ընկճի, կը զչարի:

Կրնայ ըստիլ թէ զլուստորաբար այս զշարուն է ամէն կամ գրիթէ ամէն տրուած հրաժարականներու պատճառը, որոնք այսօր կը տեղան ազդին գլուխը:

Կան պարագաներ, ուր կրնայ արդարանալ հրաժարական տուող ազդային պաշտօնակալ մը: Բայց ստուգապէս գիտենք թէ այսպիսի պարագաներ չկան տակաւին:

Տրամալի ճշմարտութիւն: Մենք Հայքս կերևայ թէ տակաւին չենք գիտեր հասարակային կեանք վարելու թէութիւնները, և ոչ ալ կերելակայինք ասոնց՝ ընդհանուրին վերաբերութեամբ՝ ունենալիք հետեւութիւնները, որոնք կրնան բարոյապէս վարձատրել կամ պատասխանատուութեան ներքեւէլ որոնք որ ընտանի և ընկերական կեանքի շրջանէն դուրս կը նետուին թեթեալ բար և հասարակային էութիւն մ'ալ ունենալ կողմէն:

Մարդս երկու նպատակաւ կրնայ այս շրջանէն դուրս նետուիլ:

Մին՝ ուրիշին ծառայելու համար:

Միւսն՝ ինքզինքին օգտակար ըլլալու համար:

Աջի նպատակը կենթադրէ սրբութիւն 4.

Իսկ երկրորդը սագանութիւն:

Մին կանուանի առաքինութիւն:

Երկրորդը մոլութիւն:

Առաքինութիւն ինչ ըսել է, ամենին չեմ կրնար ըմբռնել, եթէ ամէն երկրային և երկնային արձանագրութեանց մէջ զոհողութիւն չնշանակեր այն, և դառնաւ խնդուանով մը կը բռնադատուիմ սրտմտելու այն մարդերու դէմ, որոնք՝ արդար մ'ըլլալու կեղծիքով կը յանգստին կարծեթ թէ զոհողութեան առաջին թէութիւնը շահախնդրութիւնն է: Այս պատճառաւ է որ մենք մեր առհասարակ առաքինութիւնները մոռնալէն ետք այսօր անբարոյականութեան ակտիւ պատկեր մը կարտագրենք հէզնասէր օտարականներու տեսութեանը:

Ազդի մը անբարոյականութիւնը նշան է իւր զէպի՝ ի կորուստ գիմելուն:

Մեր բոլոր գործունէութիւնը՝ ի մի կէտ կուղղենք, որ է ապրիլ իւր կենդանի էակ, որպէս զի չմոռնինք:

Ուրիշ է ապրիլ իւր կենդանի էակ, ուրիշ է ապրիլ նաև իբր բարոյական էակ:

Մեր բոլոր օրերը շահագիտական գործառնունութեանց մէջ անցունելու սովորած ենք, և հետեւաբար տակաւին ստացած չենք այն զօրութիւնը, որով միայն պիտի կրնանք չտպաւորիլ ոսկիին շողշողումին ազդեցութեանէն: Այս պատճառաւ չենք գիտեր թէ ուրիշ Եսթուած ալ մ'ունինք, որու առջև ալ հարկ է ծնրադրել, և որոյ ըյսը ոչ նուազ ակնախաղ է խղճի տեսութեան համար: Ահա ետութիւնը մինչև այս կէտը բերած է Հայերը:

Բնկերային մարմինի մը բարոյական էութեան առաջին սնունդն է արդարութիւնը:

Առանց առաքինութեան ոչ ոք կրնայ այս սընունդին արգարօրէն բաշխուելուն հսկել, և հետեւաբար ազան կամ անազան այն մարմինին քայքայումը տեղի կունենայ:

Ուրիշ խօսքով ըսենք: Ազդի մը թեւէն բռնելու և քալեցնելու առաջին թէութիւնն է անշահախնդրութիւնը, առանց որոյ չիք արգարութիւն:

Իբր բարոյական էակ ապրիլ ուղող ազդերու գլուխները ընդհանրապէս կը ճանչնան այս թէութիւնը, վասն զի գիտեն թէ մարդկութիւնը ունի նաև բարոյական նպատակ մը: Շանչնալ այս թէութիւնը, գիտնալ այս նպատակին ինչ ըլլալը՝ ահա այն կրկին զօրութիւնը որոնք մարդկութիւնը կը մղէ զէպի՝ յառաջ: Կարգա՝ ազդերու քաղաքակրթութեան պատմութիւնը, մտածէ ամէն ընկերական զղըզումներու և փոփոխումներու վրայ:

և տես թէ որոնք վառած են Եւրոպայի այն ջահը ,
զոր կանուանենք լուսաւորութիւն :

Վերցմը հայրենիքի սէրը , վերցմը ազգա-
սիրութիւնը , վերցմը մարդասիրութիւնը , վեր-
ցմը նաև բաւոյական նպատակը , հարկաւորապէս
կստիպուիս պատմութեան էջերէն ջնջելու նաև
մարդկային յառաջագիւմութեան շահատակներուն
անունները , որով ջնջած կըլլաս նաև Վերցմը :

Դուն ազգիդ օգտին համար չես կրնար ոչ
ինքնասիրութիւնդ զսպել և ոչ ալ փառասիրու-
թիւնդ սանձել սակաւ ինչ առաքինութեան ոտքը
խոնարհելու համար , մինչդեռ լուսաւոր ազգերու
առաջնորդները ոչ միայն այդ գոյացումները ղոհե-
ր են , այլ՝ որ աւելի վեհն է՝ նաև իրենց արիւնը
թափեր են և ցարդ կը թափեն :

Ինչհանուրին այսինքն ուրիշին համար զոհ-
ուողը Լսաւո՞ւմը զինուորը կը համարուի երկրիս
վրայ :

Պատմութեան մէջ չեմ կարծեր թէ դառնուի
այնպիսի մէկը որ դիտութեամբ յատկապէս իւր
անձնականին համար ինքզինքը զոհած ըլլայ : Բայց
կրնամ շատերը ցուցունել որոնք ուրիշին օգտին ,
զաղափարի կամ սկզբունքի մը համար նահատա-
կուած են :

Հաշմուած , չըսեմ մեռած , ազգի մը վերա-
կենդանութեան պաշտօնը ղորութեան չյանձնուիր ,
այլ մոքին :

Քայլելը գիւրին է , քանի որ ջիղ կայ , այլ
կանոնաւորապէս և խոշնգոտներու յաղթելով քայ-
լելը դժուարին է : Հարկ է որ նախ միտքը նշմարէ
և ցուցունէ այն թէութիւնները , որոնցմով կա-
քելի է ճամբորդին կանոնաւոր քայլափոխութիւնը
և արդելքներու բարձումը :

Գրեթէ ամէն ազգերու գլուխ եղողներուն
աւելի մաքին և սրտին քանթէ քսակին ոյժը փըն-
տուած է :

Մարդկային բազմութիւն մը օրինաւորապէս
և կանոնաւորապէս քայլելու համար իւր ղորու-
թիւնը ունի , և միայն առաջնորդի կը կարօտի :
Առաջնորդին աշխարհային մեծութիւնը , ընկերա-
կան առաւելութիւնները չեն փնտուռիւր այսպիսի
պաշտօնի մը մէջ , այլ անոր գաղափարները :

Մարդկութիւնը գաղափարի շնորհիւ միայն
կրնայ ազատիլ , ըստ որում միայն գաղափարները
կրնայ զոհողութեան արամադրել մարդս :

Ընդհանրօրէն դժուարութեան մ'առջև անլոյս
միտք մը և մարած սիրտ մը կրնայ ընկրկիլ , յու-
սահատիլ և յաղթուիլ : այլ լուսաւոր միտքը և

հայրենասէր սիրտը նաև ամենամեծ դիմադրու-
թեանց և արդելքներու առջև անպարտելի և կան-
դուն կը մնայ՝ առանց յուսահատութեան :

Երկրորդ փիւնիկեան պատերազմին մէջ Լն-
նիպալ Հռոմի վրայ արշաւելով մինչդեռ քաղաքէն
երկու մղոնի չափ հեռի կը դանուէր , Հռոմայեց-
ւոց զլուխ եղող մարդերը փոխանակ յուսահատե-
լու և փախչելու՝ Լննիպալի վրանը և բանակատե-
ղին աճուրդի հանելով ծախեցին , ապահով ըլլա-
լով թէ պիտի յաղթեն Վարդապիւնէի քաջին :

Հայերը իրենց դործերու մատակարարութեան
մարդ փնտռելու ելած ժամանակնին , աններելի
ողկոտութեամբ մը մոռցան ընտրելիութեան թէու-
թիւնները : Ահապէս թէ ժողովուրդի մը տալա-
կային ստուերադիրը շինելը ոչ աստիճանաւորու-
թեան , ոչ հարստութեան և ոչ ուրիշ արտաքին
առաւելութիւններու տրուած է , այլ մշակուած
մտքի և արի սրտի :

Ազարմանաք ուրեմն երբ այսօր ազգային
պաշտօնատարներէ ումանց կողմէ այսպիսի անհե-
ղեք ընթացք մը կը նշմարուի , երբ ոմանք կը
հրաժարին , և ոմանք ալ Պոսֆորի ափանց վայե-
լումներէն չզրկուելու համար պատրիարքաբանը եր-
թալու ժամանակ չեն ունենար :

Լայրին անոնք , որ յանուն ազգային առաքի-
նութեան այսօր ազգին դործերը նայելու ետե են
արիաւորութեամբ և առանց վհատելու դժուա-
րութիւններու առջև :

Գուցէ հարցունեն մեզ թէ որմէ կը դանդա-
ւանի :

Ար պատասխանենք թէ մեր դանդաւոր և ոչ
մէկուն գէմ է , կամ ամէն ազգայիններու գէմ :

Սակայն որչափ որ կը դանդաւանի , չենք
յուսահատիր : Ոչ միայն չենք յուսահատիր՝ դեռ
ազգային անդրգուշելի ինքնութիւն մը չտեսնել-
նուս համար , այլ նաև կուրախանանք :

Կորաքայլ ազգերու առաջին գալոցը թշուա-
ռութիւնն է , ուր հարկ է որ անիկա կըթուծիւն
և փորձ առնու :

Չրիարար և առանց քրտնելու կըթուծիւն և
փորձառութիւն ստանալը անկարելի է :

Չյուսահատինք ուրեմն : Յուսաբեկութիւնը
այրութեան նշան չէ : Եւ ինչո՞ւ պիտի յուսահա-
տինք . միթէ կը կարծուի թէ բոլորովին անշարժ
մութիւն մէջ կսպասենք . քա՛ւ լիցի : Յայտնի է թէ
կը քայլենք : Միայն թէ մինչդեռ ուրիշ ազգերը
անընդհատ կը քայլեն , մենք երբեմն հանգիստ
առնելու դիտաւորութեամբ կանգ և դադար առ-

նեւով կը քայլենք, ուսկէ կը հետեւի թէ Հայերը ոչ թէ անդամալոյծ են, այլ յետնորդ:

ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՆԴՈՒՂ

Բարբարոսութեան ժամանակները կիները քերի կամ աղախին են:

Դուստրութեան առաջին ճառագայթները ցոլանալ սկսելու ատեն անոնք նախ մեր տնտեսութիւնները և ապա ընկերութիւնները կը ըլլան:

Յետոյ տունէն կելնեն և իրենց հաճոյական կատարելութիւններովը կը նկերակցին մարդերու, և իմացականութեան զարգացումովը կը նկերակցին նաև իրենց էրկին: Վերջապէս, ընկերութիւնը առանց իւր սիրուն ձեւերը կորուսելու կատարելագոյն քաղաքակրթութեան աստիճանի մը հասնելով երբ կը ճանչնայ մարդու իրաւունքները, կինը Տէրութեան մէջ կայան մը կը նորէ իրեն, և կը լայ տնտեսութիւն, ընկերութիւն և միանդամայն քաղաքացի. ան ատեն կատարեալ է անիկա:

Այսպէս կանանց կայանը, զոր ունին անոնք ընկերութեան մէջ, մեզ կը յայտնէ աշխարհիս քաղաքակրթութեան պատմութիւնը, այսինքն

Վայրենի ժամանակաց,

Հոմերոսի ժամանակաց,

Յոյն և Հռոմէական հանրապետութեանց,

Միջին դարու,

Դուր չորեքտասաներորդի դարուն քաղաքակրթութեան պատմութիւնը:

Մեր դարը վերածնութեան դար է, ուր կիները կը պարտաւորին բարձրանալ և ըլլալ աշխարհիս առաջին դատաւորները՝ պարզապէս կառուրելով իրենց պարտաւորութիւնները՝ իբր աղջիկ, իբր կին և իբր մայր:

ԲԷ ԱՄՈՒՍԻՆԸ ԻՆՉՊԵՍ ԿՐԹԵԼՈՒ Է ԻՒՐ ԿԻՆԸ.

Կախ ուսման կերպերուն վրայ գիտողութիւն կը նեւ: Կը կարծուի թէ կանանց դաստիարակութիւնը կը կատարելագործուի՝ արական սեռին դաստիարակութեան դպրոցական ձեւերը անոնց նըկատմամբ ալ գործածուելով: Ահա սխալումը հոս է: Այս ձեւերը աւելի վարժապետին համար դիւրութիւն կը նծայեն, վասն զի անոնցմով այս վերջինը վարժապետութիւն կը նէ՝ առանց գիտութեան

և ի հարկին՝ նաև առանց խելք ունենալու: Քանի մը բառերով. իւր աշակերտութիւն մտքը կը զարթոյցանէ իբր մեքենայ մը որ կսկսի շարժիլ եթէ մղուի իւր զսպանակը: Մեքենան անուններ, թուականներ և դէպքեր կը կրկնէ. դատումներ կը տեսնենք զորս աշակերտութիւն ոչ թէ հասկցած՝ այլ սորված է, և որոնք սակայն կարծես անոր մտքին ծնունդն են ու զանիկա սքանչալի դատողութեան մը տէր կը ձևացնեն:

Այլ սակայն հոգին կը նիւհէ. իւր բոլոր կարողութիւնները մոռցուած ու չճանչցուած են. երեւակայութիւնը, բարոյականը, խանդը, գեղեցկութեան զգացումը, որք մեր երկնային առաջնորդներն են, յիշողութեան մեքենայական զարգացումներուն ներքե կը նգարմանան:

Երկրորդ գիտողութիւնս աղջկանց սորված իրերուն վրայ է մի միայն: Աղջիկ մը կը կարգուի. ինչ սորվեցուցած էս անոր, և ինչ պէտք էր սորսորվեցընել թէ իւր և թէ մեր երջանկութիւնը ապահովելու համար: Այս խնդիրը թէ և պարզ, բայց և այնպէս նոր խնդիր մ'է: Գէթ կը կարծենք թէ ոչ ոք համարձակած է այս խնդիրը յուզելու, վասն զի ոչ ոք զայն լուծելու մտածած է. լոյս մ'է այս, որք զուրկ են մեր դաստիարակութեան բոլոր գիրքերը, և զորն որ կուզէի ցրուել այս գիրքիս ամէն մէկ երեսին վրայ:

Մենք սնապարծութեան և անմեղութեան մեջ կը կրթենք մեր աղջիկները, ետքը կը յանձնենք զանոնք ամուսինի մը, որն որ անոնց անմեղութիւնը կանհտէ ու սնապարծութիւնը կը մշակէ: Այսպէս մի միայն սնապարծութիւնը կը մնայ, ուր կսկսի իւր գործնական և աւերիչ պաշտօնը: Սնապարծութիւնը կըսէ կնոջ թէ իւր գեղութիւնը պաշտուելու արժանի է, թէ երջանկութիւնը պըճնասիրութեան մէջն է, թէ հարստութիւնը ամէն բան կուտայ, թէ յարգ ու պատիւ և թէ՛ բարեկեցութիւն և թէ պէտք է հարստութեան տէր ըլլալ: Ինչ որ կըսէ սնապարծութիւնը, կինը կուզէ և մարդն ալ անոր ուղածը կը կատարէ:

Այս է ահա ընկերութեան ընթացքը, ուր հանգստութիւնը, առողջութիւնը և միջին անգամ խիղճը կը զոհուի. ուր կեանքի ամէնէն գեղեցիկ օրերը կը գործածուին: Բայց ետքը որոնք որ յաջողութեամբ յառաջացած են, յափրութեան մէջ կիւնան և դառնաբար կը դանդաղան մի միայն ունայնութիւնը տեսած ըլլալուն համար:

Պէտք է ըսել սակայն թէ կնոջ այս ազդեցութիւնը գրեթէ միշտ կողմէ իւր ամուսնոյն մի-

ջողէր «պլանի Անկախութեան» 1-րդ աստիճանը, և բռնակալութեամբ իսպառ սպուռ Ֆրանսայի և Եւրոպայի անկախութեանը հաղթելու, չըսենք սպաննելու:

Բայց Յունիսի 17ին գիշերը տեղատարափ անձրևներ կուգան և հաւքուած ջուրերը, կաղմուած տիղմերը մեծ արգելք կը լլան թնդանթններու փոխադրուե. Վաթուէոնի պարտուե գլխաւոր պատճառներէն մին այս է: Տես սա Վախախտամութեան զօրութիւնը: Վոյն գիշերը քանի մը ժամ անձրև կալով Եւրոպայի սպաղան տարբեր ճակատագիր մը կունենայ և թաղաւորները, — եթէ ոչ ամէնքը, գէթ ոմանք, — փոխանակ ազգերը իրենց կօշիկին ներքե փշրելու այսօր անոնց անկախութեան և ազատութեանը կաշխատին:

Յունիսի 18ին պատերազմը կսկսի. և Ֆրանսայի անկեհեր զաւակներուն կիյնայ Հիւսիսեան և Լ. Հիւսիսեան ամբողջական արեւ, որոնք Անգլիայոց ձեռքը կը գտնուին: Հիւսիսեան կասնուի, իսկ Լ. Հիւսիսեան գետ կը գիմազրէ: Արեւն ուղեւորէն կը հոսի, հողը մարդու միտով և արիւնով կը շաղուի, և զարհուրելի կոտորածէ մ'ետքը, մինչ գետ կոխին ելքը անտողդ կերևայ, և երկու կողմէն ալ յաղթութիւն կը յուսացուի, յանկարծ Անգլիայոց բանակը և իւր զօրապետը Վէլինկզըն ետ կը քաշուին. և Վաթուէոն տեսնելով թէ Միսիսիս Ժառի մարտկոցը որ թշնամիին ձեռքն է, պարպուելու կսկսի, ալ կը կարծէ յաղթած ըլլալ: Ապահովակէս կը հաւատայ այս յաղթութեան և արդէն այս լուրը սուրհանգակով մը փարիզ զբրկելէն ետքը, կը պատրաստուի վերջին յարձակում մը հրամայել Միսիսիս Ժառի ետեւը բանակող թըշնամիի դումարականներուն վրայ: Սակայն յարձակում մը չհրամայած Լազոսթ անուն գիւղացի ուղեցոյցին հարցում մը կընէ, բացասական պատասխան մը կառնու անորմէ, և յետոյ Միսիսիս զրահաւորներուն հրաման կուտայ Միսիսիս-Ժառի վրայ յարձակիլ և տիրել:

Երեք հազար հինգ հարիւրի կը հասնի այս զրահակիր ձիաւորներուն թիւը, և Վաթուէոնի վերջին ապուէնն ալ ասոնք են: Բաշտութեամբ կը յառաջանան ձորերու մէջէն, զառիվայրներու վերայէն կանցնին կերթան և իսկոյն կը տիրեն նոյն մարտկոցին: Այլ, ափսոս, որ հոն յանկարծ փոս մը կը նշմարեն, ուսկէ պէտք է անցնիլ թշնամիին մնացորդը հուրի և սուրի տալու համար: Ինչպէս

անցնելու է: Ետ մղուիլ անկարելի է, ուստի նոյն ձիաւորները կսկսին անցնելու, իրարու ետեւ նոյն փոսին մէջ թաւաղլոր կը դահավիծին, ձիով և մարդով կը լեցուի փոսը, և ան աստեւ մնացած մասը կոխկրտելով կանցնի թշնամիին վրայ յարձակելու համար: Հոս կսկսի Վաթուէոնի պատերազմը մէջ Վաթուէոնի պարտութիւնը: Ասիկա կերպի իւրիք այս փոսը դուշակած էր յարձակման հրամանը չտուած, և Լազոսթ ուղեցոյցին հարցուցած աստեւ այդպիսի անգունդ մը չգտնուիլէ մնացած էր: Եթէ չըլլար այս վիճը, զոր ձիաւորներով լեցնել հարկ կը լլայ, Վաթուէոն յաղթած էր: Եթէ Լազոսթ ասոր հարցմանը «ոչ» ըսելու տեղը՝ «այո» ըսած ըլլար, Վաթուէոն Սահելի նէ չէր երթար: Կրնայ ըսուիլ թէ գիւղացի մը միավանկ պատասխանն է Վաթուէոնի բուն անկման պատճառը: Գիւղացիին այս պատասխանը ճակատագրին կողմէ տրուած հրաման մ'էր:

«Պէտք էր որ ուրիշ հրամաններ ալ ելնէին, կըսէ Հիւսիս: Կարելի էր որ Վաթուէոն յաղթէր այս պատերազմին մէջ. — Ո՛չ, կը պատասխանենք: Ինչո՞ւ. Վէլինկզըն՝ պատճառաւ: Պիլիսէրի՝ պատճառաւ, — ոչ, այլ Աստուծոյ պատճառաւ:

«Պօնաբարթի Վաթուէոնի մէջ յաղթող հանգիստանալը 13րդ դարու օրէնքին մէջ չկար: Իրութեանց ուրիշ շարք մը կը պատրաստուէր, որ Վաթուէոնի համար պաշտօն մը չկար: Գէպէտ որ չարակամութիւնը երկար ատենէ ի վեր ծանուցուած էր:

«Այս մեծ մարդուն անկման ժամանակը ալ եկած հասած էր: Այս մարդուն ծայրայեղ ծանրութիւնը մարդկային ճակատագրին մէջ հաւասարակշռութիւնը կը շփոթէր: Այս անհատը միանակ ինք արեւելեքիս բնակիչներէն աւելի կը համարուէր: Բոլոր մարդկային կենդանականութեան յորդաբոլս հիւթերուն միայն մէկ դիւուր մէջ կեդրոնաւորիլ, աշխարհիս գէպ ի մէկ մարդու ուղեղը բարձրանալը այնպիսի իրողութիւն մ'է, որ եթէ անէր՝ քաղաքակրթութիւնը կրնար մեռնել: Եթէ էր այն վայրկեանը ուր անապականի բարձրագոյն արգարուիլը պէտք էր որ խորհէր: Հաւանականօրէն կը գանդատէին իրարու հետ այն սկզբունքները ու տարրերը, որոնցմէ կախում ունին թէ՛ բարոյական և թէ՛ նիւթական աշխարհին կարգաւորուեց կանոնաւոր ձգողութիւնները: Նոյնը արիւնը, զի ակներով լի գերեզմանները, արաստուղ մայրերը ահարկու գաղափարներ են: Երբ երկիրը ա-

եւրոյի բեռնի մը ծանրութեան ներքեւ կը ճնշուի , պաշտնի հառաչանքներ կը լսանք մթութեան մէջ , զորս անգունդը կը լսէ :

“ Կաթոլէոն անհասկնալի առջեւ ամբաստանուած , և հետեւաբար իւրանկումը որոշուած էր :

Ընկալ զՆստուած կը նեղէր :

Վաթերը պատերազմ մը չէ , այլ տիեզերքիս կերպարանախոսութիւն է ” :

Գաղղիացի զրահակիր ձիաւորները , որոնք Կաթոլէոնի միակ յոյսը և յենարանն են , Սօն-Սեն-Ճանի տիրելէն և ձորէն անցնելէն ետք յանկարծ Ընդլիական բանակին և ասոր վաթսուս թնդանօթներուն առջեւ կը դանուին , որոնք կսկսին գոռալ , հուր և մահ տեղացնել ձիաւորներու վըրայ : Գաղղիացիք տեսնելով թէ կը շանթահարին , կռիւի կսկսին : Կիարազրել այս կռիւը , պատմել մի առ մի այս պատերազմին ամէն պարագաները , ըսել թէ երկու կողմէն արիւնը ինչպէս ուղիւսօրէն կը հոսի , որչափ քաջեր կը նահատակուին զիջող-նական արիւնթեամբ և տիպանեան մարտիկներու կատաղութեամբ , անկարելի է : Սօն-Սեն-Ճան քանի մը անգամ երկու կողմէ կռնուի և կը տըրուի , Գաղղիացիք սիւննուլ , սուրով և հրացանով Ընդլիոյ զւաւակները սրէ կանցնեն , կը վերաւորեն , կը խորտակեն , կը փշրեն : Ընդլիոյ թնդանօթներէն արձակուած ուսմբերը Գաղղիացի ձիաւորներու շարքը 'ի քթթեւ ական յերկիր կը թաւալեն , այլ ասոնք մահը առ ոչինչ կը գրեն , անվէհեր կը շարունակեն իրենց յարձակումը . ցուցընելու համար թէ իրենք Իէնայի և Լվսթերլիցի մէջ յաղթող զինուորներն են :

Ընդլիայի զօրքը այն աստիճան կը նուաղի , այն աստիճան կը տկարի , որ Վէլինկթըն ալ կըսկըսի յուսահատիլ : Կռիւին այս տաք ժամանակը Կաթոլէոն Գրուշիին գալստեան և Վէլինկթըն Պլիւների գալուստ կսպասեն :

Բայց պատերազմին բաղդը Կաթոլէոնէն ետքն դարձուցած էր : Վէլինկթըն իրութիւնը զուալկելով ժամացոյցը կը հանէ ճիշդ ժամը հինգիին կէս օրէն ետք , և սա ախուր խօսքը կը լսուի իւր բերնէն . “ Պէ-իէր , Կաթոլէոն հաւանքէ : ”

Ըստ վայրկեանիս , ուր Կաթոլէոնի Վաթերը մէջ յաղթող հանդիսանալուն գրեթէ տարակոյս

մնացած չէ , Գրիշիօնի կողմի լերանց վրայէն սիւններու հեռաւոր գիծ մը կսկսի երևալ և փայլել : Կաթոլէոն կը կարծէ թէ Գրուշիին բանակն է այն : Բայց ոչ , Բրուսիացիք են անոնք , որոնք Վէլինկթիին օղնութեան կուղան : Եթէ ժամ մը ետք գալու ըլլային Բրուսիացիք , Վէլինկթըն յաղթուած էր : Կաթոլէոն կեանք կսպասէր , և ահա մահ կուգայ իրեն : Աշխարհիս առջին զահալալը ըլլալ կերազէ , բայց Սուրբ-Հեղինէ կղզին կը նշմարէ :

Բրուսիացուց գալուստը նոր ոյժ և ոգի կուտայ Ընդլիացուց . հարեւրաւոր թնդանօթներէ հուր և բոց կը տեղայ , ան առան Կաթոլէոն իւր անձնապահ զօրաց հրաման կուտայ յարձակիլ թշնամիին վրայ , այլ 'ի զուր . Ընդլիացիք և Բրուսիացիք յաղթող կը հանդիսանան և Գաղղիացի զօրքը ցիր ու ցան ընելով 'ի փախուստ կտախեն : Ժամ մը յոռաջ յաղթող կարծողը կը յաղթուի և յաղթուող կարծողը կը յաղթէ : Կաթոլէոն նոյն ինքն հաղիւ հաղ զիշերուան մէջ իւր անձը թըշնամիին ձեռքէն կազատէ : Սակայն մինչդեռ Գաղղիացիք այսպէս խառն 'ի խուռն և մութին մէջ յանդէսս զերար մնացնելով խոյս կուտան Վաթերըն , քանի մը դունդեր դեռ կը գիմազրեն և իրենց հողեվարութեան մէջ թշնամիին թնդանօթները կարհամարհեն : Ըստ գունդերուն մին Սօն-Սեն-Ճանի մարտկոցին ստորաւ կը կռուի մինակ : Հոս արժան կը համարինք թարգմանել սակաւ ինչ :

Զարմանքիւ :

ԸՅԻ ԵՒ ԸՅԻՎ

Ընցեալ շաբաթ Բ. Գրան կողմէ նահանգիս Վսեմ. Կառավարչին հրամանագիր մ'եկաւ , որն որ ազգային Սահմանադրութեան գործադրութեանը կը վերաբերի : Ըրժան կը դատենք մեր ընթերցողաց հաղորդել նոյն հրամանագրին թարգմանութիւնը :

“ Վսեմափայլ Տէր .

Կորին կայսերական վեհափառութեան հպատակ գնահուող Հայերուն ազգային գործոց բարեկարգութեանը համար կայսեր հրամանաւ հաստատ

տուած կանոնադրութեան համեմատ (հայաբնակ) նահանգներու և դաւառներու մէջ Կրօնական և Ազգային ժողովներ և թաղական Խորհուրդներ կազմել որոշուած ըլլալով, Հայոց Պատրիարքարանը յայտնելով Բ. Դրան թէ այս ժողովներուն անդամոց ընտրութիւնը պիտի սկսի, և ինքզինքն որ պարտ ու պաշտօն եղած ձեռնադրութիւնը չըլացուի: Սոյն կանոնադրութեան այս ընտրութեանց վերաբերող յօդուածներուն տպուած մէկ օրինակը այսօր ձեր վսեմութեան կը ղրկեմ: Ուստի պէտք է որ նոյն ընտրութեանց մասին խնդրուած ձեռնադրութիւնը չըլանալու բարեհաճիք և անոնց յիշեալ կանոնադրութեան տրամադրութեանց համեմատ զործադրուելուն այսինքն կազմուելիք ժողովոց անդամներուն թէ՛ Տէրութեան և թէ՛ Կրօնքի նկատմամբ հաւատարիմ և արդարասէր ճանչուած անձերէ ընտրուելուն ուշադրութիւն ընէք:

Մէհէմէթ

Ֆաշա

— Այրիւի Դին զրուած նամակէ մը կիմանալով թէ Սօսենայի վաղեմի դուքսը Խրուսդէմայ վանքը այցելութիւն ընելու բարեհաճելով բոլոր միաբանից կողմէ փառաւոր ընդունելութիւն եղեր է: Դուքսը Հայոց ազգին նկատմամբ իւր համակրութիւնը և դոհուակութիւնը յայտնելով է Յարգի Յակոբ Աղա Բաղդալին, որն որ մասնաւորապէս ընկերացիք է աստիճանաւոր օտարականին և որու շնորհիւր հնարին եղեր է՝ այս այցելութեան առթիւ ծագած դիմադրութեանց առաջքը առնուլ:

— Երեք հարիւր յիսուն ընտանիքի չափ կարօտելոց ալիւր, բրինձ և դրամ բաշխուելու, հիւանդանոցին պիտոյդը հոգալու և Սեւրոպեան վարժարանի աշակերտներէն եօթանասունի չափ կարօտեալներու և Հռիփսիմեան դպրոցին քառասունի չափ չքաւոր աշակերտուհիներու զոքստ շինուելու համար անցեալ շաբաթ Թաղական Խորհուրդը ընտրելով 270 օսմանեան լիւր հաւքուեցաւ Եղմիրի Հայերէն, որոնք ընդ ամէնը հազիւ 4500 հոգի են:

Քաղաքիս ազգայնոց այս ողորմասիրութիւնը և վերոյիշեալ գումարը ժողովելու յանձնառու եղող անձանց աննստիւթիւնը յիշաւի դովութեան արժանի է:

“Գթութեան դուրս չիք փրկութիւն”. ահա այս ըլլալու է ամէն ազգերու ընկերային կենաց նշանաբանը:

ԴԱՏԱԳԱՐՑԵԱԼԻ ՄԸ ՊԵՐՋԻՆ ՕՐԸ

Վ. Հիւկոյին ընտիր երկասիրութեանց մին է այս զոր Յարգի Վ. Բ. Տէր Սաղաքեանը Հայերէնի թարգմանած է: Ընտրութիւնը պատիւ կը բերէ թարգմանչին, այլ կը փափաքէինք որ Հայերէնի ողին պահուած ըլլար այս թարգմանութեան մէջ: Թարգմանիչը կամաւ Փրանսերէնի ոճին հետեւած ըլլալը կը խոստովանի. սակայն ներքին չէ այս: Կը ծախուի զրաւաճառ Յ. Շահ. վեքիլեանց զործատուը:

ԾԱՆՈԹԱՆԱԿ

Ճացիկը հրատարակի ումէն ումոյ 1. 10. եւ 20ին: Վեցամեայ գինն է 2 1/2 մ. ծիւ. Եղմիրէն դուրս 3 մեծ. Անջճար նամակ կամ ծրար մերժելի:

ԱՐԴՈՅ ԴՈՐԾԱԿԱԼԱՑ ԱՆՈՒՆԵՔ

Խմբ. Կիրիթ Խան, Թիւ. 3. հանդիսիս գրաւենեակը: Պօլի. Պ. Կ. ՓԱՆՈՍԵԱՆ. վարագոյն Խան, Թիւ. 1. Նիկիթի. Պ. ԽՈՍՐՈՎ ԹԱԳԻՈՐ ԵՍԿԻՃԵԱՆ. Տաղիւն. Պ. ԽԱԶԱՏՈՐԻ ԵԼՄԱՍԵԱՆ. Աշխատի. Պ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ. Փարի. Պ. ՊՕՂՈՍ ԿՈՍՏԱՆԴԻՆԵԱՆ. Հուլի. Պ. Յ. Ս. ԳԻՐԻՃԻԱՆՕԳ:

ՀԱՐԱԳԻՐ-ՑԵՕՐԵՆ

ԳՐ. ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ

ՋՄԻԻՈՆԻՍ

ՏՊԱԳՐՈՒԹՅԱՆ ՏԵՏԵՍԱՆ